

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университет

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Гуманитарлық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Гуманитарная серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3439

№ 1 (2021)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета**

Гуманитарная серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

KZ46VP400029271

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области истории,
правоведения и общественных наук

Подписной индекс – 76131

<https://doi.org/10.48081/PIOJ2208>

Бас редакторы – главный редактор

Бегимтаев А. И.

к.полит.н.

Заместитель главного редактора

Шамшудинова Г. Т., *доктор PhD,*

ассоц. профессор

Ответственный секретарь

Турлыбекова А. М., *к.и.н., ассоц. профессор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Акишев А. А.,	<i>д.полит.н., профессор;</i>
Алтыбасарова М. А.,	<i>к.полит.н., доцент;</i>
Ветренко И. А.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия);</i>
Шашкова Я. Ю.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия)</i>
Дронзина Т. А.,	<i>д.полит.н., профессор (София, Болгария)</i>
Абдикакимов М. Т.,	<i>доктор PhD</i>
Ермаханова С. А.,	<i>к.социол.н.;</i>
Сағиқызы А.,	<i>д.филол.н., профессор;</i>
Кожамжарова М. Ж.,	<i>к.филол.н.;</i>
Ахметова Г. Г.,	<i>к.филол.н., профессор;</i>
Уызбаева А. А.,	<i>доктор PhD;</i>
Аубакирова С. С.,	<i>доктор PhD</i>
Альмуханов С. Х.,	<i>к.филол.н., профессор;</i>
Кадыралиева А. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Манасова М. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Ахмеджанова Г. Б.,	<i>д.ю.н., профессор;</i>
Олжабаев Б. Х.,	<i>к.ю.н., ассоц. профессор;</i>
Ишеков К. А.,	<i>д.ю.н., профессор (Россия);</i>
Таштемханова Р. М.,	<i>д.и.н., профессор;</i>
Азербайев А. Д.,	<i>доктор PhD;</i>
Шокубаева З. Ж.	<i>(тех. редактор).</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/RZVU1751>

М. Санатқанұлы*, Н. О. Байғабылов

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАН ҚОҒАМЫНДА НАШАҚОРЛЫҚТЫҢ ТАРАЛУЫ: НЕГІЗГІ СЕБЕПТЕРІ МЕН АЛҒЫШАРТТАРЫ

Бұл мақалада Қазақстан қоғамында нашақорлықтың таралуының негізгі себептері мен алғышарттары, оның ішінде геосаяси, әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-мәдени мәселелер қарастырылған. БҰҰ мәліметтері бойынша, Қазақстан есірткіден өлім-жітім бойынша әлемнің 93 елінің арасында 33-ші орында. Әлемде тіркелген 483 жаңа психобелсенді заттардың 60-қа жуығы біздің мемлекетіміздің аумағында қолданылады. Негізгі себептерді талдау нәтижелері нашақорлыққа қарсы күресті тікелей немесе жанама жүргізетін мемлекеттің барлық субъектілері арасындағы тығыз әрі тиімді өзара іс-қимыл кезінде нашақорлықты емдеу мәселесін жеке қараудың орындылығын көрсетті.

Кілтті сөздер: нашақорлық, есірткі заттар, есірткіге тәуелділік, жұмыссыздық, жастар.

Кіріспе

Есірткі заттарының кеңінен таралуы, синтетикалық есірткіні тұтынушылар санының өсуі, сондай-ақ интернетті оларды өткізу үшін пайдалану қазіргі заманның жаһандық мәселесін білдіреді. Біріккен Ұлттар Ұйымының соңғы деректері бойынша әлемде 483-тен астам жаңа психобелсенді заттар тіркелген, олардың 60-қа жуығы Қазақстан мен өңірдің шектес мемлекеттерінің аумағында пайдаланылады.

БҰҰ мәліметтері бойынша, Қазақстан есірткіден өлім-жітім бойынша әлемнің 93 елінің арасында 33-ші орында. Жыл сайын елімізде заңсыз айналымдағы 40 тоннаға дейін түрлі есірткі заттары алынады [1]. Сонымен қатар, Қазақстандағы есірткі нарығының 40 %-ға жуығы екі-үш жылда адамды өлтіретін психобелсенді заттарды қолға түсірді.

Материалдар мен әдістер

Қазақстан Республикасындағы есірткі жағдайының күрделенуі сыртқы, геосаяси, сондай-ақ ішкі себептерге де байланысты. Осы себептерді талдауға жүйелі көзқарас іс жүзінде мемлекеттің барлық субъектілері, сондай-ақ нашақорлыққа қарсы тікелей немесе жанама түрде күрес жүргізетін үкіметтік емес ұйымдар арасында тығыз өзара іс-қимылды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Нәтижелер мен талқылау

Сонымен, біз осындай себептердің келесі негізгі топтарын анықтадық..

1 Геосаяси себептер

Геосаяси жағдайдың өзгеруі қазақстандық қоғамда нашақорлықтың таралуының негізгі геосаяси себебі болды. КСРО-ның ыдырауы мен жаңа тәуелсіз мемлекеттердің пайда болу кезеңіндегі объективті қиындықтар олардың аумағында бірқатар жағымсыз процестерді жандандырудың алғышарттарын жасады. Атап айтқанда, өтпелі кезеңнің басында мемлекеттілік пен құқық тәртібінің күрт әлсіреуі, мемлекеттің бақылау функцияларының тиімділігінің төмендеуі болды. Біртұтас мемлекеттің ыдырауынан кейін жайластырылмаған шекаралардың созылыңқы жолағы пайда болды. Осының бәрі «Алтын жарты айдың» есірткіні өндіру мен заңсыз таратудағы орасан зор әлеуеті жас тәуелсіз мемлекеттер үшін нақты қатер факторына айналуына себеп болды.

Қазақстан өзінің географиялық және геостратегиялық жағдайы, әлеуметтік-экономикалық әлеуеті жағынан барынша тартымды бола отырып, трансформацияның күрделі процестерін бастан кешіре отырып, есірткіні заңсыз таратудың және оларды теріс пайдаланудың жаһандық жүйесіне тартылған болып шықты.

Қазақстан қоғамында нашақорлықтың таралуы мен есірткі бизнесінің өсуінің тағы бір геосаяси алғышарты Қазақстанның ірі өндіруші елдер мен есірткіні тұтынушы елдер арасында орналасуы болып табылады. Әлемдегі ең ірі есірткі өндіруші - Ауғанстанмен көршілес болу негізінен республикадағы есірткі ахуалының дамуына әсер етеді. Есірткі бизнесі бүкіл мемлекеттің өмір сүруінің негізгі көзіне айналған Ауғанстандағы күрделі жағдайдың сақталуы Орталық Азияда есірткінің таралуының негізгі себебі болып табылады. Есірткі өсіруді тоқтату ниетіне қарамастан, Ауғанстан Үкіметіне неғұрлым тиімді қадамдар жасау қиынға соғады. Тенденция қазіргі уақытта опиаттарды өсіру үш есе артқанын көрсетеді.

Дәл Ауған плантацияларында бұл есірткі заттарының бүкіл әлемдік өндірісінің шамамен 75–80 % құрайды. Жыл сайын апиын өндірісінің көлемі 2,8-ден 4,8 мың тоннаға дейін жетеді.

Қазіргі уақытта Қазақстан есірткі саудагерлерін екі негізгі себепке байланысты тартады: үлкен, іс жүзінде дамымаған ішкі нарық және есірткі құралдарының транзиті үшін ыңғайлы, географиялық тұрғыдан негізгі орындардың бірі.

Шын мәнінде, героинді жеткізудің Солтүстік жолы контрабандашылар үшін өте маңызды. Қазақстан аумағы және жалпы Орталық Азия елдері арқылы апииндарды тасымалдаудан түсетін пайда Иран немесе Пәкістан арқылы тасымалдаудан қарағанда әлдеқайда жоғары. Орталық Азия елдерінің ашық шекаралары және көлік магистралдарының жеткілікті тармақты желісі есірткіні Ресей мен Еуропаның кез келген жеріне жеткізуге мүмкіндік береді.

Осылайша, Қазақстан Орталық Азияның басқа елдері сияқты бүгінгі таңда бұл процестің дамуына аз қарсылық көрсететін «есірткі өткізгіш» болып табылады.

Қазақстан қоғамының наркотизациясының тағы бір себебі нашақорлық пен есірткі бизнесінің таралу үдерісінің жаһандануы болды.

Қазіргі уақытта нашақорлық пен есірткі бизнесі көптеген мемлекеттердің мәселесіне айналуға. Есірткі бизнесінің экспансиясы әлемнің барлық дерлік өңірлерінде байқалуға. Үшінші мыңжылдықтың басында, шамамен алғанда, бүкіл әлем бойынша 200 миллионнан астам адам әртүрлі есірткі қолданады [2]. Оның ішінде шамамен 140 миллион адам марихуананы шегеді - ең көп таралған есірткі, кокаинді 13 миллион адам, героинді 8 миллион адам, амфетамин қатарындағы ынталағыштарды 30 миллион адам қабылдайды.

Сонымен қатар, Халықаралық қылмыстық топтардың қызметін кеңейту үрдісі байқалды. Әлемдік сауданың шамамен 8% - ына сәйкес келетін айналымы бар есірткі индустриясы үздіксіз жетілдіріліп, техникалық, қаржылық әлеуетін арттырып, ғылыми-техникалық прогрестің жаңа жетістіктерін өзінің қажеттіліктеріне бейімдейді [3].

Бұл үдерістерден Қазақстан да тыс қалған жоқ. Сонымен бірге, жаһандану кезеңінде есірткінің заңсыз айналымы әлемдік тізбекті жабу үшін жаңа аймақтар мен елдерге кеңейіп қана қоймай, олардың барлық буындарында қайта құрылуға.

Бүгінде есірткі бизнесі үлкен қаржылық және техникалық әлеуетке ие жаһандық күшке айналды. Басты қауіп – есірткі мафиясы Орталық Азиядағы өңірлік және Ұлттық тұрақтылыққа мүдделі еместігінде. Есірткіден алынған үлкен пайда аймақтың мемлекеттеріне, сондай-ақ одан тыс жерлерге жойқын әсер ететін күштерді қолдауға жұмсалады. Есірткі мәселесі халықаралық терроризм және діни экстремизм мәселесімен тығыз байланысты. Есірткіні

сатудан түсетін қаражат Орталық Азия өңіріндегі экстремистік ұйымдарды қаржыландырудың негізгі көздерінің бірі болып табылады.

2 Әлеуметтік-экономикалық себептер

Көптеген жылдар бойы Қазақстандағы ресми жұмыссыздық 4,5-5% ауқымында ауытқиды және бұл сандарға экономистер аз сенеді, өйткені ел өзін-өзі жұмыспен қамтығандарды жұмыссыздар қатарына жатқызбайды.

COVID-19 коронавирустық инфекциясының пандемиясы еңбек нарығында үлкен өзгерістерге әкелді және оның әсері вирус жұқтырғандар санының қаншалықты тез тоқтауына қарамастан ұзақ болады.

2020 жылдың ортасында Үкіметте коронавирустық пандемия басталғаннан бері қанша қазақстандық жұмысынан айрылды деген баға берілді. Үкіметтің бағалауы бойынша жұмыссыз, табыссыз қалған адамдардың саны 4 миллион 200 мың адамнан асты [4]. Бұл ретте, сарапшылардың болжамдары бойынша болашақта еңбек нарығындағы жағдай коронавирус ауруының деңгейіне және сәйкесінше, мүмкін болатын шектеу шараларына байланысты болады.

Бұл жағдайда тұрақты мүмкіндіктің болмауы көптеген адамдарды есірткі тасуға, есірткі өндіруге және сатуға қатысуға мәжбүр етеді, жастар қылмыстық бизнеске көбірек тартылуда. Қиын әлеуметтік-экономикалық жағдайда халықтың бір бөлігі олар үшін тым үлкен болатын жауапкершіліктен жалтаруға тырысады. Алкоголь, есірткі - ең оңай әдіс.

3 Әлеуметтік-мәдени себептер

Біздің ойымызша, қоғамның наркотизациясының негізгі әлеуметтік-мәдени себептері - қоғамдағы құндылық дағдарысының пайда болуы және отбасы институты функцияларының өзгеруі болып табылады.

КСРО ыдырағаннан кейін посткеңестік мемлекеттер аумағында идеологиялық вакуум пайда болды, басымдықтар мен құндылықтардың бұрынғы жүйесі жоғалды. Азаматтардың басым көпшілігінің саяси, экономикалық және құқықтық санасының даму дәрежесі жағдайды дұрыс бағалауға және тез өзгеретін өмірде бағдарлауға мүмкіндік бермеді. Нәтижесінде адамдарды пассивті және басқалардың еркіне мойынсұнғыш орындаушыларына айналдырған батыстық рухани бағдарлар (оларды құндылықтар деп атауға келмейді) енгізілді.

Біздің мемлекет үшін жаңа сын-қатер – бұл нашақорлықтың қарыштап жасаруы болып табылады. Көптеген жасөспірімдер мен жастар есірткіні тұтынуды теледидар жарнамалайтын және өзін-өзі тану мақсатында есірткіні теріс пайдалануды уағыздайтын батыстық өмір салты баспасының әсерінде болғанда бастайды. Батыс мәдениетінде жас ұрпақ ұқсағысы келетін көптеген адамдар үшін есірткі ұзақ уақыт бойы өмір сүру нормасына айналды.

Қазіргі уақытта қазақстандық жастар арасында есірткінің синтетикалық түрлерін танымал ету қоғам үшін аса қауіпті мәнге ие болуда және өзекті мәселеге айналууда. Ірі қалаларда «майдагерлік» деп аталатын синтетикалық есірткілерді өндіру мен өткізудің өсімі байқалады.

Мәселен, 2020 жылы Ұлттық қауіпсіздік органдары Нұр-Сұлтан, Алматы қалаларында, Ақмола, Павлодар және Батыс Қазақстан облыстарында 12 жасырын есірткі зертханаларының қызметін жойды. Заңсыз айналымнан барлығы 145 килограмнан астам синтетикалық есірткі және 2,5 тонна химиялық прекурсорлар алынды [5].

Есірткі заттарының майдагерлік өндірісінің елдегі белсенділік жағдайы «қара нарықтағы» дәстүрлі есірткінің тапшылығына байланысты. Бұл әлемде қалыптасқан пандемиялық жағдайға, COVID-19 коронавирустық инфекциясының өршуі аясында мемлекеттік шекарадан өту кезінде елдердің шектеу шараларын қабылдауына байланысты.

Пандемия кезеңінде есірткі тасымалының жұмыс істеу белсенділігінің төмендеуі ел ішінде есірткі өндіру тәсілдерін іздеуге, каннабис тобының өсімдіктерін өсіруге арналған жасырын есірткі зертханаларын құруға ықпал етеді, бұл ауқымды ақшалай шығындарды талап етпейді.

Қазіргі уақытта типтік қасиеттер бұрмаланған, қоғамның ең өміршен институты - отбасы теріс әсерге ұшырайды. Отбасының негізгі әлеуметтік функцияларды орындамау процесі күшейтілуде, қатыгез және қылмыстық көріністер күшейе түсуде, қолайсыз отбасылар көбеюде, адамгершілік деформацияланады, дәстүрлі өмір салты бұзылады, «жаман әсер» мәселесі күшейе түсуде.

Мұның салдары – балалар мен жасөспірімдер арасындағы қылмыстың, алкоголизм мен нашақорлықтың бұрын-соңды болмаған өсімі болып табылады.

Осылайша, біз қазіргі жастардың көпшілігінде балалық шақтан жақсы және құрметті қарым-қатынас бейнесі бейнеленген, отбасы бейнесі жоқ жағдайға келеміз. Олардың көпшілігі үшін отбасы - есірткіні пайдалану немесе қылмыстық бизнеспен айналысу жолында тұра алатын құндылық емес. Мұндай мысалдар қоғамның рухани күйреуін көрсетеді.

Қорытынды

Жалпы, Қазақстандағы есірткі жағдайының күрделенуінің жоғарыда аталған барлық себептері өзін-өзі реттейтін цикл режимінде болатын жүйені құрайды. Осыған байланысты, нашақорлыққа қарсы тікелей немесе жанама түрде күрес жүргізетін мемлекеттің барлық субъектілері арасындағы тығыз және тиімді өзара іс-қимылды іс-жүзінде қамтамасыз ету мақсатында қазіргі себептерді жүйелі есепке алу негізінде нашақорлықтың өсуіне қарсы іс-

КИМЫЛ ЖӘНЕ ЕМДЕУ ШАРАЛАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІН ЖЕКЕ ҚАРАСТЫРҒАН ЖӨН.

Пайдаланған деректер тізімі

1 <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2019-11/kazakhstan-zanimaet-33-e-mesto-sredi-93-stran-po-smertnosti-ot-narkotikov?page=18> [Electronic resource].

2 **Ашимбаев, М. С.** Қоғамды наркотизациялау: жағдайы, мәселелері, қарсы тұру тәжірибесі: ғылыми басылым [Мәтін]. – Алматы: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, 2004. – 78 б.

3 **Стародубов, В. И., Татаркин, А. И.** Нашақорлықтың қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына әсері [Мәтін]. – М.; Екатеринбург : Ресей Ғылым Академиясының Орал бөлімшесінің Экономика институты, 2006. – 380 б.

4 <https://vlast.kz/jekonomika/40604-pandemia-bezraboticy.html> [Electronic resource].

5 https://www.inform.kz/ru/svyshe-145-kg-sinteticheskikh-narkotikov-i-2-5-tonny-prekursorov-iz-yato-v-etom-godu- knb-rk_a3691277 [Electronic resource].

References

1 <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2019-11/kazakhstan-zanimaet-33-e-mesto-sredi-93-stran-po-smertnosti-ot-narkotikov?page=18>

2 **Ashimbaev, M. S.** Narkotizatsiya obshestva: sostoyanie, problemy, opyt protivodeistviya : nauchnoe izdanie [Anesthesia of society: state, problems, experience of counteraction: scientific publication] [Text]. – Almaty : Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan, 2004. – 78 p.

3 **Starodubov, V. I., Tatarkin, A. I.** Vliyanie narkomanii na sotsialno-ekonomicheskoe razvitiye obshestva [The influence of drug addiction on the socio-economic development of society] [Text]. – Moscow ; Ekaterinburg : Institute of Economics of the Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, 2006. – 380 p.

4 <https://vlast.kz/jekonomika/40604-pandemia-bezraboticy.html>

5 https://www.inform.kz/ru/svyshe-145-kg-sinteticheskikh-narkotikov-i-2-5-tonny-prekursorov-iz-yato-v-etom-godu- knb-rk_a3691277

Материал 12.03.21 баспаға түсті.

*М. Санатқанұлы**, *Н. О. Байгабылов*

Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,

Республика Казахстан, г. Нур-Султан.

Материал поступил в редакцию 12.03.21.

РАСПРОСТРАНЕНИЕ НАРКОМАНИИ В КАЗАХСТАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ: ОСНОВНЫЕ ПРИЧИНЫ И ПРЕДПОСЫЛКИ

В данной статье рассмотрены основные причины и предпосылки распространения наркомании в казахстанском обществе, в том числе геополитические, социально-экономические и социокультурные. По данным ООН, Казахстан занимает 33-е место среди 93 стран мира по смертности от наркотиков. Около 60 из 483 новых психоактивных веществ, зарегистрированных в мире, используется на территории нашего государства. Результаты анализа основных причин продемонстрировали целесообразность отдельного рассмотрения вопроса лечения наркомании при тесном и эффективном взаимодействии между всеми субъектами государства, прямо или опосредованно ведущих борьбу с наркоманией.

Ключевые слова: наркомания, наркотические средства, наркозависимость, безработица, молодежь.

*M. Sanatkanuly**, *N. O. Baigabylov*

L. N. Gumilyov Eurasian National University,

Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan.

Material received on 12.03.21.

SPREAD OF DRUG ADDICTION IN KAZAKHSTANI SOCIETY: MAIN CAUSES AND PREREQUISITES

This article considers the main reasons and prerequisites for the spread of drug addiction in Kazakhstani society, including geopolitical, socio-economic and sociocultural reasons. According to the UN, Kazakhstan ranks 33rd among 93 countries in terms of drug deaths. About 60 out of 483 new psychoactive substances registered in the world are used in the territory of our state. The results of the analysis of the main reasons demonstrated the expediency of a separate consideration of the issue of drug addiction treatment with close and effective interaction among all agents of the state, directly or indirectly fighting drug addiction.

Keywords: drug addiction, narcotic drugs, unemployment, youth.

Теруге 12.03.2021 ж. жіберілді. Басуға 29.03.2021 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

2,51 Мб RAM

Шартты баспа табағы 13,7.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3752

Сдано в набор 12.03.2021 г. Подписано в печать 29.03.2021 г.

Электронное издание

2,51 Мб RAM

Усл.печ.л. 13,7. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: Исакова З. С.

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3752

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz